

Розділ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВИРОБНИЧО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

2.1. Теоретичні аспекти виникнення та розвитку виробничо-економічної кризи в галузях національного господарства

Одним з наслідків макроекономічних процесів перебудов економіки України останнім часом стало погіршення економічного стану суб'єктів підприємництва окремих галузей національного господарства. Означене актуалізує завдання формування та реалізації системи галузевого управління, здатної виявляти фактичні та потенційні негативні економічні та виробничі процеси з метою їх попередження або ліквідації. З цього приводу виникає необхідність встановлення єдиного підходу до сприйняття змісту кризи у виробничому та економічному аспектах, визначення її критеріальних ознак та сутнісних характеристик. Комплексне представлення кризових явищ у національній економіці уможливить діагностування їх стану з метою визначення напрямів корегування управлінської діяльності з боку держави під впливом макроекономічних умов господарювання через підвищення здатності виявлення та оцінювання перших симптомів кризи у певних галузях національної економіки та набуття вміння розробляти і реалізовувати превентивні антикризові управлінські рішення на основі застосування відповідного механізму.

Звертаючись до етимології терміну, відзначимо, що грецьке «κρίσις» означає рішення, результат. Історично кризи на макрорівні досліджувалися у працях класиків – Р. Гільфердінга [34] та М. Туган Барановського [191], які заклали основи майбутніх теорій криз.

Сучасні науковці мають різні погляди як на сутність кризи, так і на її причини та наслідки (табл. 2.1).

Морфологічний аналіз наведених визначень дає змогу констатувати, що за сутнісною формою криза сприймається як процес [184],

Таблиця 2.1

Морфологічне дослідження терміну «криза» у сучасній науці

Автор	Морфологічні ознаки	Визначення
І. Степанюк [180]	Сутнісна форма: поштовх до перетворень Наслідки: перетворення як позитивні так і негативні	Криза – це ще не кінець і навіть не катастрофа. Без кризи нема розвитку, немає якісних перетворень... Криза – обов'язкова передумова та умова якісного стрибка. Криза – руйнівник, але вона і творець
Ю. Тарасенко [184]	Сутнісна форма: процес Причина: неспроможність адаптуватися до нових умов та розвиватися Наслідки: оптимізація системи або її знищення	Криза – об'єктивний процес, що призводить до оптимізації системи або до її знищення у разі неспроможності адаптуватися до нових умов та розвиватися
Великий енциклопедичний словник [18]	Сутнісна форма: порушення розвитку Наслідки: негативні тенденції у всіх сферах	Порушення в ході розвитку економіки; проявляється в абсолютному падінні виробництва, недовантаженні виробничих потужностей, рості безробіття, порушеннях у грошово кредитній та валютно фінансовій сферах тощо
А. Єпіфанов, С. Козьменко [107]	Сутнісна форма: характеристика суб'єкта Причина: невизначеність в зовнішньому та внутрішньому середовищах	Ситуативна характеристика функціонування будь якого суб'єкта, що є наслідком невизначеності в його зовнішньому та внутрішньому середовищах
Rosenthal та B. Pijnenburg [215]	Сутнісна форма: небезпечна ситуація	Ситуація, позначена високою небезпекою, станом непевності, відчуттям невідкладності, що притаманна ринковим відносинам
Т. Остапишин, О. Коптюх [130]	Сутнісна форма: порушення рівноваги Наслідки: зміни у стані	порушення рівноваги в розвитку економічної системи, яке призводить до змін форми її організації, до її переходу у новий стан або припинення існування

поштовх до перетворень [180], порушення розвитку або рівноваги [18, 130], характеристика суб'єкта [107], небезпечна ситуація [215] або подія, що загрожує життєдіяльності організації [54]. Погоджуючись із окремими визначеннями, зазначимо, що зміни під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів супроводжують функціонування галузі протягом всього її розвитку. Досліджуючи природу кризи, С. Захарчук відзначає, що «на сьогоднішній день, послідовники певних суспільно-наукових шкіл схильні називати кризою бурхливі та невпорядковані процеси, що відбуваються в будь-якій системі» [53]. Виходячи з цього, криза не означає руйнування окремої системи, а є результатом масштабних змін, перешкод, порушень, які ускладнюють її розвиток або серйозно його гальмує. Тобто криза тісно пов'язана із процесом біфуркації (від лат. *bifurcus* – «роздвоєний»), що являє собою певні якісні перебудови, трансформації, метаморфози системи під час зміни параметрів, від яких вони залежать, і досягається у найвищий її точці.

Основні підходи до трактування точки біфуркації, як критичного, небезпечного моменту змін у розвитку представлено в табл. 2.2.

Аналіз наведених визначень дає змогу довести, що під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів діяльність будь якої системи, в тому числі галузі (як відкритої системи), зазнає динамічних змін, які у сукупності являють собою процес біфуркації і характеризуються альтернативними варіантами розвитку. Наслідком біфуркації частина дослідників вважає невизначеність, критичний стан, інші – можливість інноваційного розвитку та набуттям його нових якостей.

Точка біфуркації за табл. 2.2 розглядається як критичний момент для системи, можливість для розвитку та момент невизначеності. На наш погляд, точка біфуркації і є тим кризовим, критичним станом, коли функціонування галузі є важкокерованим, ресурси обмежені і наслідки непередбачувані. У науці точку біфуркації називають ентропією (від грец. *entropia* – поворот, перетворення). Термін було введено у термодинаміці у 1865 році Р. Клаузіусом [64]. В економіці ця дефініція використовується під час дослідження невпорядкованості підприємства, що впливає на ефективність його діяльності.

Тобто, визначаючи та аналізуючи причини кризи, слід наголошувати на біфуркаційних процесах у галузях, які є цілком закономірними та неминучими. На відміну від наведених у табл. 2.1 причин, що, з точки зору науковців, полягають у порушеннях рівноваги

Таблиця 2.2

Підходи до визначення поняття біфуркації та точки біфуркації

Автор	Визначення
<i>Біфуркація</i>	
В. Шкуркіна [208]	Біфуркація – це момент нестійкості, коли система вибирає подальший шлях еволюції, місце, в якому відбувається катастрофа (терміном «катастрофа» в теорії самоорганізації називають якісні стрибкоподібні зміни, що виникають при плавній зміні зовнішніх умов)
М. Cell-Mann [212]	Біфуркація є джерелом інновацій і диверсифікацій, саме завдяки їй у системі з'являються нові рішення
І. Prigogine [214]	Біфуркація – це виникнення особливих точок, де траєкторія, якою рухається система, потенційно поділяється на «гілки», причому всі вони однаково можливі, але здійснена буде одна із них
Т. Колесникова [69]	Біфуркація – розгалуження, що означає розділення деякої залежності на декілька гілок при зміні деякого параметра системи
Ю. Осипов [128]	Біфуркація – якісна невизначеність, коли єдине якісне розпадається, звільнюючи місце спочатку можливим, а вже пізніше дійсно новим якостям, коли має місце боротьба якостей, відбувається їх вибір у процесі стихійної або керованої конкуренції
<i>Точка біфуркації як критичний момент для системи</i>	
Н. Грущинська [38]	Точка біфуркації являє собою переломний, критичний момент у розвитку системи, в якому вона здійснює вибір шляху, це точка розгалуження варіантів розвитку, точка, в якій відбувається катастрофа – стрибки в розвитку.
В. Воронкова [32]	Точка біфуркації – особливо критична точка, близько якої система стає нестійкою
Т. Акімова [3]	Точка біфуркації – область, в якій система втрачає стабільність
<i>Точка біфуркації як можливість для розвитку системи</i>	
Ю. Самофалов [163]	Точка біфуркації розглядається як момент виходу з кризи
<i>Точка біфуркації як стан невизначеності системи</i>	
Н. Бичкова [13]	Короткий момент нестійкості, балансування системи на межі вибору між майбутніми станами, коли існування всієї системи може залежати від вторгнення однієї випадкової флуктуації, називається в синергетиці біфуркацією
А. Шиян, М. Гробко [206]	Існують певні сфери змін характеристик завдання, які називаються «точками біфуркації». У певному колі цих точок система є чутливою до найменших змін своїх параметрів

в розвитку галузі, дії низки зовнішніх та внутрішніх факторів, неспроможності адаптуватися до нових умов та розвиватися [184], невизначеності в зовнішньому та внутрішньому середовищах [107; 54], визначення причини кризи як біфуркаційних процесів компілює наведені думки, адже досягнення точки біфуркації відбувається у випадку, коли галузь не має ресурсної спроможності або компетенцій (внутрішні фактори) у передбаченні та подоланні негативних змін (зовнішні фактори). Тобто, біфуркація, що за класичним визначенням характеризується якісною альтернативністю розвитку під впливом мінливих умов, втратою рівноваги, дає поштовх до виникнення кризи через невміння галузевого керівництва подолати дестабілізуючий вплив, адаптуватися до нього. Таким чином, слід погодитися із В. Родіоновим [159], який вбачає причину кризи у біфуркації нелінійної динамічної системи, якою є галузь.

Звертаючись до наслідків кризи, як виокремленої морфологічної ознаки терміну, слід вказати на наведені у табл. 2.1: розбалансованість виробництва, перешкода розвитку, знищення, перетворення як позитивні так і негативні [180], оптимізація системи або її знищення [184], негативні тенденції у всіх сферах [18], зміни у стані [130]. Взявши за основу розгляд кризи с позиції теорії біфуркації, її наслідки слід також методологічно обґрунтувати з огляду та означену теорію та теорії хаосу, катастроф, нелінійних систем, синергізму, що тісно пов'язані із теорією біфуркації.

Доцільність застосування положень теорії хаосу обумовлюється тим, що галузь, як відкрита динамічна система, зазнає впливу низки зовнішніх та внутрішніх чинників, що робить процес розвитку у період біфуркації нелінійним (теорія нелінійних систем), непередбачуваним у довгостроковому терміні.

Саме нелінійність розвитку у період біфуркації спонукає до виникнення нестійкості та хаосу у всіх сферах галузі, альтернативності його варіантів з певною долею ймовірності. Дані аспекти обґрунтовують застосування синергетики, як теорії що передбачає ймовірнісний характер майбутнього та появу нових властивостей в результаті змін частин системи. Синергетичний підхід до стійкості економічних систем докладно досліджений у працях В. Даниленко [40].

У свою чергу, теорія катастроф аналізує критичні точки біфуркації з математичної точки зору. «Динаміка розвитку таких точок може бути вивчена за допомогою розкладання потенціальної

функції в ряд Тейлора за малих змін вхідних параметрів. Якщо точки росту не є випадковими, а структурно стабільними, то ці точки існують як центри організації для особливих геометричних структур з низьким рівнем виродженості, з критичними параметрами (високим рівнем катастрофічності) в оточуючих їх областях фазового простору. Якщо потенціальна функція залежить від трьох або меншого числа активних змінних, і п'яти або менше активних параметрів, то в цьому випадку існує всього сім описаних узагальнених структур геометрій біфуркацій, яким можна приписати стандартні форми розкладу в ряд Тейлора, в які можна розкласти критичні точки за допомогою дифеоморфізму (гладкої трансформації, інверсія якої є теж гладкою)» [185].

Слід наголосити на тому, що можливі наслідки кризи (руйнування, дестабілізація, оптимізація, перетворення галузі) залежать, в першу чергу, не стільки від факторів зовнішньої дії, скільки від компетенцій державних управлінців, сформованої системи галузевого менеджменту, адже вибір того або іншого шляху в точці біфуркації залежить від своєчасності реалізації результативних дій конкретних людей, які мають вивести галузь на нову гілку розвитку.

Наведені теоретико-методологічні положення а також результати морфологічного аналізу категорії «криза» узагальнені на рис. 2.1.

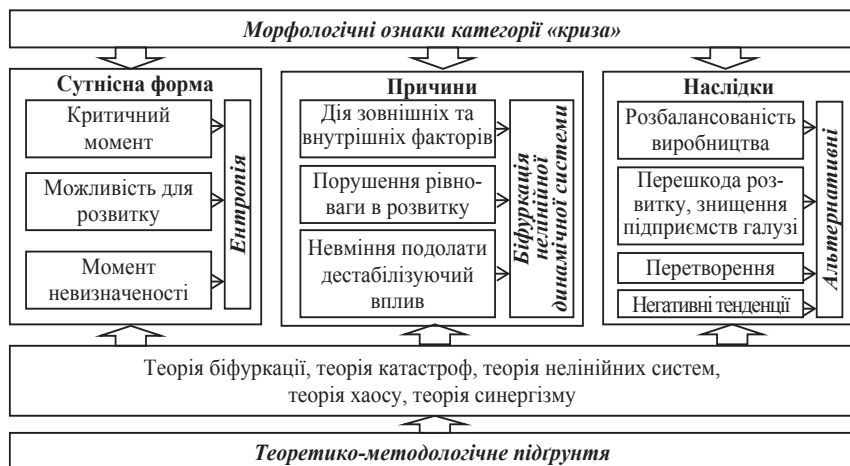

Рис. 2.1. Теоретико-методологічне обґрунтування категорії «криза»

Відповідно до проведеного дослідження, можливо надати наступне визначення кризи у галузі – це ентропія у розвитку галузі, що виникає внаслідок біфуркаційних процесів та призводить до альтернативності його можливих варіантів (від оновлення та якісного перетворення галузі до її знищення). В контексті об'єкту дослідження виробничо економічну кризу пропонується визначити як ентропію виробничої та економічної системи галузі, що виникає внаслідок біфуркаційних процесів та призводить до альтернативності його можливих варіантів (від оновлення та перетворення галузі до її знищення).

Розглядаючи кризу на мезорівні, слід враховувати її різновиди, які обумовлюють специфічні методи, заходи регулювання ними. У сучасній науковій літературі наведено різні погляди на класифікацію кризових явищ за певними ознаками.

Ранні дослідження доволі загально характеризують сфери та масштаби кризи. Так, Ф. Левкоїв у 1911 р., розглядаючи промислово-торгові кризи, виокремлює їх види за регулярністю їх виникнення (регулярні та нерегулярні) [95].

Пізніше (у 1915 р.) М. Бунятяном [20] було запропоновано більш глибоке дослідження кризових явищ, що полягало у розвитку їх класифікації наступним чином:

за причинним зв'язком з організацією народного господарства:

а) виробничі;

б) розподілу господарських благ:

1) екзогенетичні – витікають з причин, що лежать поза існуючим господарським устроєм: кризи збуту;

2) ендогенетичні – витікають з існуючого економічного устрою: кризи перевиробництва, спекуляції (кризи капіталу);

за зовнішнім зв'язком з різними напрямками виробничого процесу:

а) загальні економічні кризи;

б) часткові (спеціальні) кризи:

1) кризи виробництва: аграрні; промислові;

2) кризи обороту цінностей або торгівельні кризи: товарні; біржові;

3) кризи засобів обороту: грошові; кредитні.

Еволюція систем управління, їх ускладнення, розвиток функціональної спрямованості менеджменту підприємств у часі, трансформація економічних та виробничих відносин у суспільстві сприяли дета-

лізації класифікації криз на підприємствах. Так, М. Пуша виокремлює такі види криз за відповідними ознаками їх класифікації:

«1. За масштабами прояву: загальні та локальні;

2. За проблематикою можна виділити макро- і мікрокризи. Макрокризи властиві досить великі обсяги і масштаби проблематики. Мікрокриза охоплює тільки окрему проблему чи групу проблем. Ще однією особливістю кризи є те, що вона, коли є навіть локальною чи мікрокризою, як ланцюгова реакція може поширюватися на всю систему чи всю проблематику розвитку, тому що в системі існує органічна взаємодія всіх елементів, і проблеми не зважаються окремо;

3. За причиною виникнення: природні, суспільні та екологічні кризи;

4. За структурою відносин у соціально-економічній системі і диференціацією проблематики її розвитку можна виділити окремі групи економічних, соціальних, організаційних, психологічних, технологічних криз» [152].

В. Василенко у 2003 р. додержується думки, що кризи на підприємстві поділяються на: економічні (в тому числі фінансові), політичні (кризи апарату управління, ідеологічні), психологічні, технологічні, структурні [24, с. 34]. Пізніше (у 2005 р.) науковцем було розширено класифікаційні ознаки криз: за масштабами прояву (загальні та локальні), за проблематикою (макрокризи, мікрокризи), за структурою відносин у соціально-економічній системі та диференціацією проблематики її розвитку (економічні, соціальні, організаційні, психологічні, технологічні), за безпосередніми причинами виникнення (природні, суспільні, екологічні), за закономірністю (передбачувані, несподівані), за легкістю виявлення (явні, латентні (приховані)), за ступенем впливу (глибокі, легкі), за тривалістю (затяжні, короточасні) [23].

Російський дослідник В. Аксьонов, глобально підходячи до класифікації криз, виділяє: циклічні кризи (відтворення, кризи перевиробництва та недовиробництва), технологічні кризи, структурні кризи (формаційні та трансформаційні, цивілізаційні) [110].

Л. Лігоненко наголошує на класифікації криз за: фазою розвитку; інтенсивністю розвитку; локальним сегментом прояву; наслідками прояву; часом дії кризи [98, с.16-23].

В. Козик та О. Андрушко додають до раніше означених наступні класифікаційні ознаки видів кризи на підприємстві: за стадією

життєвого циклу підприємства, на якій виникла криза; за ступенем наслідків; за рівнем управлінського впливу на кризу [68, с. 16-17].

Додержуючись теорії циклічності розвитку, Г. Хаберлер пропонує таку класифікацію криз: за типом циклічності (затухаюча циклічність, наростаюча циклічність, нестійка рівновага), за характером циклічності (економічна циклічність, столітня циклічність, сезонна циклічність, випадкова циклічність, «довгі хвилі» (50 та більше років)) [198].

Наведені класифікації кризи сформовані за фасетним методом, де «початкова множина об'єктів може поділитися на незалежні класифікаційні угруповання з використанням однієї з обраних ознак. Система класифікації може бути подана переліком незалежних фасетів (списків), які містять значення ознак класифікації» [56], тобто всі ознаки (фасети) розглядаються у наведених класифікаціях паралельно. На наше переконання, більш доцільним як з точки зору теорії, так і методики оцінки кризи, є застосування ієрархічно-фасетного методу класифікації. «Ієрархічний метод класифікації відрізняється кількістю рівнів (ступенів) класифікації, глибиною, ємністю і гнучкістю. Кількість рівнів визначає глибину класифікації, яка залежить від необхідності конкретизації угруповань і кількості ознак, які беруть участь у класифікації. Від глибини класифікації та кількості створених на кожному рівні угруповань залежить ємність» [56]. Нами пропонується на першому рівні ієрархії виокремити ознаку – за сферою виникнення з подальшою конкретизацією ланок на другому рівні, а на третьому – сформулювати фасети за ознаками, наведеними у [152, 23, 110, 98, 68] за певними уточненнями: Ф1 – за проблематикою (макрокризи, мікрокризи), Ф2 – за легкістю виявлення (явні, латентні (приховані)), Ф3 – за ступенем впливу (катастрофічні, глибокі, легкі), Ф4 – за тривалістю (затяжні, короткочасні), Ф5 – за фазою розвитку (стратегічна, тактична, операційна), Ф6 за рівнем управлінського впливу на кризу (керована, некерована), Ф7 – за фактором виникнення (екзогенні, ендогенні), Ф8 – за стадією життєвого циклу галузі, на якій виникла криза (криза росту, стагнація, занепад), Ф9 – за закономірністю (передбачувані, несподівані).

Повертаючись до визначення сфер та ланок виникнення кризових явищ у економіці та виробництві, слід відзначити, що у науці ведуться певні дискусії з цього приводу. Так, В. Василенко вважає, що «економічні кризи відображають гострі протиріччя в економіці

країни чи економічному стані окремого підприємства, фірми. Це кризи виробництва і реалізації товару, взаємин економічних агентів, кризи неплатежів, втрати конкурентних переваг, банкрутства й інші» [23]. Тобто, дослідник додержується думки, що виробнича криза є складовою економічної.

Доволі широке поняття економічної кризи надають Т. Остапишин та О. Коптюх, вважаючи її порушенням «рівноваги в розвитку економічної системи, яке призводить до змін форми її організації, до її переходу у новий стан або припинення існування» [7, с. 115]. Разом з тим, наведене визначення більш відповідає сприйняттю кризи розвитку ніж економічної кризи.

На наш погляд, слід розмежовувати економічні та виробничі види кризи, адже виробничі кризи стосуються проблем зі зниженням обсягів виробництва, недостатністю основних засобів або технологій, їх неконкурентоспроможністю або неефективним використанням, ростом витрат на виробництво товарів і послуг, формуванням та організацією праці і т. ін. Звісно, вплив основних виробничих факторів – капіталу та робочої сили – на економічний розвиток значний, проте ототожнювати ці поняття неможна. За грамотно сформованої економічної системи вплив виробничих факторів може пом'якшуватися, і навпаки – за негативного впливу виробничих факторів можливе погіршення економічного стану, фінансових показників за умови невірної організації економічних відносин у галузі.

Як стверджують автори [66], «виробничі відносини – дуже складна і недостатньо формалізована категорія, яку можна розглядати як комплекс законів, норм і правил, що регулюють виробництво та розподіл матеріальних і нематеріальних благ. Вони відображають зацікавленість виробників у виробництві цих благ, а отже, впливають на ступінь використання виробничого потенціалу та його розвитку. В сучасних дослідженнях все більше використовують поняття «економічні відносини». Отже, це середовище, в якому діють продуктивні сили, представляє собою економічні відносини. Незважаючи на те, що без виробничих факторів економічні відносини ніякої продукції не виробляють, вони є активними, оскільки найсуттєвішим чином впливають на функціонування та віддачу цих факторів» [66].

Отже, неефективне використання виробничих потужностей впливає на економічні результати діяльності підприємств, а еконо-

мічні, в свою чергу, визначають стан та можливості формування та використання виробничих потужностей.

До видів виробничої кризи у галузі пропонується віднести:

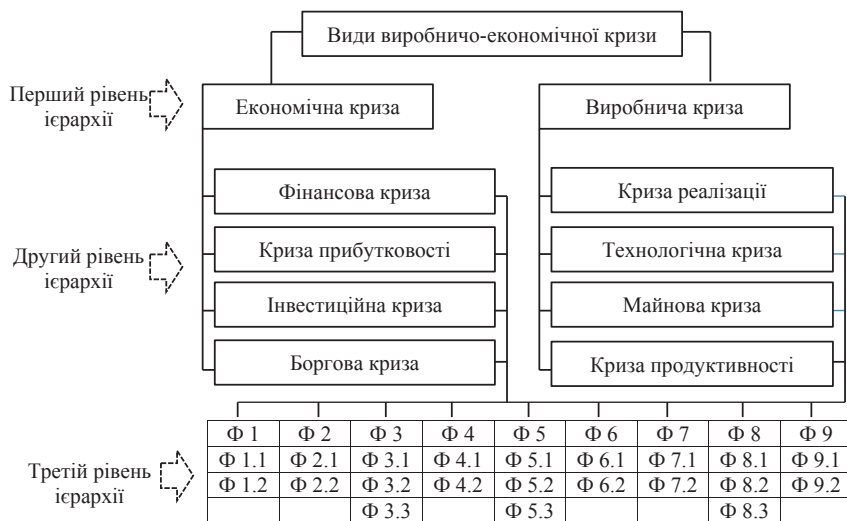
- кризу реалізації, коли існує невідповідність обсягу і структури вироблюваної продукції обсягу і структури попиту покупців (реалізованих товарів);
- технологічну кризу, що характеризується невідповідністю використовуваних технологій розвитку НТП та його впровадженні конкурентами на міжнародному ринку, які в результаті виробляють більш високотехнологічну та високоякісну продукцію;
- майнову кризу, що характеризується наявними застарілими та зношеними засобами виробництва та відсутністю можливостей їх оновлення;
- кризу продуктивності, що викликана низьким рівнем кваліфікації галузевого керівництва, недосконалою системою мотивації, неправильною організацією виробничого процесу і т.д.

Економічна криза включає аспекти недоотримання фінансово-економічних результатів та неможливості здійснювати економічні відносини на належному рівні. До економічної кризи запропоновано віднести:

- фінансову кризу, що являє собою брак фінансових ресурсів для підтримки розвитку галузевих структур (в її складі можливо розглядати кризу платоспроможності, ліквідності та банкрутство);
- кризу прибутковості, коли наявний обсяг прибутків у галузі або має стійку некеровану тенденцію до зниження та є нижчим, ніж у інших галузях народного господарства;
- інвестиційну кризу, що характеризується неможливістю ефективно здійснювати інвестиційну діяльність у галузі;
- боргову кризу, коли через невідповідну роботу із дебіторською та кредиторською заборгованістю виникають часові лаги, що нарешті можуть призвести до фінансової кризи та банкрутства.

Проведені дослідження узагальнено представимо на рис. 2.2.

Отже, ієрархічно-фасетна класифікація виробничо-економічних криз визначається сферою проблематики та її ланками на перших двох рівнях, а також набором фасет класифікації на третьому рівні. На відміну від існуючих класифікацій, перевагою запропонованої є можливість додавання незалежних ознак та визначення їх комбінацій. Практична значимість запропонованої класифікації полягає у створенні підґрунтя для розпізнавання конкретної проблемної

Ф1 – за проблематикою (Ф 1.1 – макрокризи, Ф 1.2 – мікрокризи), Ф2 – за легкістю виявлення (Ф 2.1 – явні, Ф 2.2 – латентні (приховані)), Ф3- за ступенем впливу (Ф 3.1 – катастрофічні, Ф 3.2 – глибокі, Ф 3.3 – легкі), Ф4 – за тривалістю (Ф 4.1 – затяжні, Ф 4.2 – короткочасні), Ф5 – за фазою розвитку (Ф 5.1 – стратегічна, Ф 5.2 – тактична, Ф 5.3 – операційна), Ф6 – за рівнем управлінського впливу на кризу (Ф 6.1 – керована, Ф 6.2 – некерована), Ф7 – за фактором виникнення (Ф 7.1 – екзогенні, Ф 7.2 – ендогенні), Ф8 – за стадією життєвого циклу підприємства, на якій виникла криза (Ф 8.1 – криза росту, Ф 8.2 – стагнація, Ф 8.3 -занапад), Ф 9 – за закономірністю (Ф 9.1 – передбачувані, Ф 9.2 – несподівані).

Рис. 2.2. Ієрархічно-фасетна класифікація виробничо-економічних криз

Джерело: розвинуто на основі [152; 23; 110; 98; 68]

ситуації та її опису досить великою кількістю дескрипторів, які відповідають значенням різних фасетів.

Визначивши класифікаційні ознаки виробничо-економічної кризи у галузі, можливо сформулювати систему причин її виникнення, що спрощує процес їх розпізнавання та розв'язання. Систематизувавши причини виробничо-економічної кризи уможливлується визначення результативних способів її подолання. Успіх подолання кризи залежить від компетенцій галузевого керівництва, своєчасності виявлення ранніх її ознак, симптомів.

Розглядаючи економічний аспект кризи, можливо навести наступні її причини, класифіковані за джерелом походження на екзогенні та ендогенні:

- екзогенними причинами, що можуть спричинити негативні явища, є: інфляційні процеси у державі, зниження внутрішнього валового продукту, зростаючий державний борг, підвищення валютного курсу, недосконалість законодавчої бази функціонування галузі, зовнішньоекономічна політика сприяння імпорту, відсутність або невеликий обсяг державної підтримки підприємництва, зниження платоспроможності населення;

- ендогенними причинами виникнення та розвитку економічних криз є: недосконалий фінансовий менеджмент у галузі (відсутність налагодженої системи галузевих фінансових потоків), відсутність дієвих методів та методик діагностування кризи, зростаюча питома вага зобов'язань у галузі та суміжних галузях, значна галузева залежність від позикового капіталу, неефективне управління грошовими потоками.

До причин виробничої кризи у галузі можливо віднести:

- екзогенні: уповільнення темпу наукових досліджень у сфері удосконалення техніки та технології виробництва, незбалансованість попиту та пропозиції на галузевому ринку, відсутність або недієвість державних антимонопольних заходів, низький рівень підготовки фахівців, несприятливий інвестиційний клімат у країні, що не дозволяє залучати кошти на оновлення виробництва, зростаюча ціна на сировину та матеріали для виробництва;

- ендогенні: моральна застарілість технологій та фізичний знос основних засобів у галузі, низький рівень асортиментної політики підприємств галузі, неефективна політика диверсифікації, простої у виробничому процесі, невірна його організація, недостатній контроль за діяльністю працівників та її результатами на підприємствах галузі, недієва система мотивації персоналу, неефективна маркетингова та збутова політика.

Слід наголосити на взаємовпливі екзогенних та ендогенних причин як виробничого так і економічного аспекту.

У разі переважання економічних чинників, то заходи виходу з кризової ситуації полягатимуть у оновленні системи галузевого фінансового менеджменту (розробка та впровадження методів та методик передбачення кризи, залучення антикризових управлін-

ців), вдосконаленні процесу регулювання економічних відносин із контрагентами в межах та поза межами країни.

Якщо визначальними є виробничі фактори, необхідним є централізований пошук джерел оновлення потужностей, активізація науково-дослідних робіт, інноваційної та інвестиційної діяльності, сприяння розвитку зацікавленості у результатах виробництва і підвищення якості продукції, що виробляється підприємствами галузі.

Слід ще раз наголосити на тому, що у більшості випадків економічні та виробничі причини кризи у галузі є тісно пов'язаними. Це вимагає єдності підходів щодо діагностування кризового стану та загрози втрати платоспроможності суб'єктів підприємництва у галузі (як чинника банкрутства), удосконалення методичних положень ідентифікації виробничо-економічного кризового поля, методів оцінки індикаторів кризового стану галузі та їх параметрів.

Зобразимо наведені дослідження на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Причини виробничо-економічної кризи у галузі

Джерело: розвинуто з використанням [191]

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів діяльність будь якої системи, в тому числі галузі (як відкритої системи), зазнає динамічних змін, які у сукупності являють собою процес біфуркації і характеризуються альтернативними варіантами розвитку. Визначення причини кризи як біфуркаційних процесів компілює існуючі у науці погляди на виникнення кризи, адже досягнення точки біфуркації відбувається у випадку, коли галузь не має ресурсної спроможності або компетенцій (внутрішні фактори) у передбаченні та подоланні негативних змін (зовнішні фактори). Тобто, біфуркація, що за класичним визначенням характеризується якісною альтернативністю розвитку під впливом мінливих умов, втратою рівноваги, дає поштовх до виникнення кризи через невміння галузевого керівництва подолати дестабілізуючий вплив, адаптуватися до нього. Відповідно до проведеного дослідження, виробничо-економічну кризу пропонується визначити як ентропію виробничої та економічної системи галузі, що виникає внаслідок біфуркаційних процесів та призводить до альтернативності його можливих варіантів (від оновлення та перетворення галузі до її знищення). У роботі застосовано ієрархічно-фасетний метод класифікації виробничо-економічної кризи, який визначає сферу проблематики та її ланки на перших двох рівнях, а також набір фасет класифікації на третьому рівні. На відміну від існуючих класифікацій, перевагою запропонованої є можливість додавання незалежних ознак та визначення їх комбінацій. Практична значимість запропонованої класифікації полягає у створенні підґрунтя для розпізнавання конкретної проблемної ситуації та її опису досить великою кількістю дескрипторів, які відповідають значенням різних фасетів.

2.2. Сучасні проблеми розвитку машинобудівної галузі України

Розвиток промисловості України відбувався під впливом збереження виробничих інтеграційних зв'язків із пострадянським простором, зростаючої сировинної складової виробництва, скорочення питомої ваги виробництва інноваційної продукції з високою доданою вартістю і посилення рівня експортної орієнтації виробництва на машинобудівних підприємствах України. Значний

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаменко І.П. Грошово-кредитна політика у системі державного регулювання / І.П. Адаменко // Вісник ДДФА. Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 125-130.
2. Азарян О.М. Машинобудівний комплекс України: стратегічні аспекти розвитку й відносницький підхід / О.М. Азарян, О.Ю. Біленький // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2014. – № 3. – С. 4-10.
3. Акімова Т.А. Теория организации / Т.А. Акімова. – М. : Юнити, 2003. – 367 с.
4. Андреев О.В. Державне регулювання розвитку автомобілебудування в Україні: автореф. дис...кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Академія муніципального управління. – Київ, 2009. – 20 с.
5. Анпілогова Ж.Д. Галузева структура сучасної промисловості й динаміка її розвитку в Україні / Ж.Д. Анпілогова // Інвестиції: практика та досвід. – 2012/1. – № 11. – С. 90–93.
6. Антикризисное управление [Текст] / под ред. Э.М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 620 с.
7. Арнольд В.И. Теория катастроф / В.И. Арнольд. – М.: Наука, 1990. – 128 с.
8. Астапова Г.В. Механізм забезпечення енергоефективності діяльності промислових підприємств: теоретичний аспект / Г.В. Астапова, О.А. Абазіна // Бізнес Інформ. – 2016. – № 8. – С. 123–129.
9. Ащаулов В.В. Напрями розробки ефективного механізму державного регулювання системи моніторингу розвитку галузей економіки / В.В. Ащаулов // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 3. – С. 27-33.
10. Балабанова Н.В. Державний механізм регулювання стратегічного розвитку машинобудування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Н.В. Балабанова; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2010. – 20 с. 140.
11. Белоусов М.С. Антикризисное регулирование макроэкономических систем: антициклический поход : автореф. дис. на соиска-

ние ученой степени кандидата экономических наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / М.С. Белоусов. – Тамбов, 2007. – 20 с.

12.Белінська В.М. Економічні важелі регулювання структури промислового виробництва: автореф. дис...кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 – Економіка промисловості. – Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Київ, 2003. – 20 с.

13.Бичкова Н.В. Стійкість розвитку сучасної корпорації в контексті системно-синергетичного підходу / Н.В. Бичкова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3, Т.2. – С. 90-93.

14.Білопольський М.Г. Оцінка розвитку промислового виробництва / М.Г. Білопольський, Д.К. Турченко, В.А. Харченко // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 2. – С. 9-12.

15.Божко В.П. Аналіз сучасного стану машинобудівної галузі України / В. П. Божко, І. О. Кашеєва // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 190-194.

16.Божко М.О. Розвиток машинобудування в Україні в контексті забезпечення розширеного відтворення економіки / М.О. Божко // Економічний часопис – XXI : Науковий журнал. – 2011. – № 11/12. – С. 52–54.

17.Большой экономический словарь: 25000 терминов / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 7-е изд., доп. – Институт новой экономики, 2010. – 1472 с.

18.Большой энциклопедический словарь. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 1456 с.

19.Бояринова К.О. Інноваційний розвиток підприємств машинобудування на засадах нооуправління / К.О. Бояринова // Проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 230-235.

20.Бунятян М. А. Экономические кризисы. Опыт морфологии и теории периодических экономических кризисов и теории конъюнктуры / М.А. Бунятян. – М., 1915. – 303 с.

21.Бурдельна Г.О. Перспективи розвитку системи управління якістю продукції машинобудівного підприємства / Г.О. Бурдельна // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 20–23.

22.Бурлуцький С.В. Концепція «створення спільної цінності» в системі стратегічного планування розвитку регіонів / С.В. Бурлуцький // Економіка та право. Серія : Економіка. – 2015. – № 1. – С. 13-19.

23.Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / В.О. Василенко. – [2-ге вид], виправл. і доп. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.

24.Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / В. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 504 с.

25.Василишин Т. Аналіз сучасного стану машинобудівної промисловості України та визначення основних проблем її розвитку / Т. Василишин // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 4. – С. 10-20.

26.Василишин Т.М. Динаміка зміни стану машинобудівної промисловості України протягом останніх шести років / Т.М. Василишин // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2014. – № 3. – С. 35-41.

27.Васильєв О.М. Моделювання макроекономічної динаміки методами екофізики / О.М. Васильєв, О.В. Чалий // Журнал фізичних досліджень. – 2013. – Т. 17, № 4. – С. 4801-1-4801-12.

28.Ватаманюк-Зелінська УЗ. Стимулювання розвитку машинобудівного підприємництва в умовах інтернаціоналізації економічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання / УЗ. Ватаманюк-Зелінська // Бізнес Інформ. – 2016. – № 1. – С. 219-223.

29.Великий Ю.В. Потенціал інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України: теорія, методологія та практика державного регулювання: монографія / Ю.В. Великий; Акад. екон. наук України, Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, МОГО «Об-ня економістів». – Миколаїв, 2012. – 487 с.

30.Випуски Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: «Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=7349

31.Виробництво основних видів промислової продукції [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

32.Воронкова В.Г. Синергетична методологія аналізу соціального управління / В.Г. Воронкова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 36. – С. 26-47.

33.Гизатуллин Х. Патоэкономика – экономика кризисных состояний [Электронный ресурс] / Х. Гизатуллин, К. Павлов. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/177/352/1216/010_Gizatullin.pdf

34.Гильфердинг Р. Финансовый капитал. Новейшая фаза в развитии капитализма / Р. Гильфердинг; пер. с нем. И. Степанова. – М.: Государственное издательство, 1922. – 271 с.

35.Гладка Л.І. Конкурентоспроможність української продукції на прикладі машинобудівного комплексу та шляхи її підвищення / Л.І. Гладка, В.Р. Васильєва, К.Е. Шинкаренко // Молодий вчений. – 2016. – № 7. – С. 26–30.

36.Глуха Г.Я. Грошово-кредитна політика як фактор економічного зростання держави / Г.Я. Глуха // Прометей. – 2013. – № 1. – С. 31-36.

37.Гражевська Н.І. Конкурентоспроможність національних господарських систем в контексті економічної компаративістики // Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 28 березня 2014 р. – К., 2014. – С. 51-55.

38.Грущинська Н.М. Інтеграційні процеси України в контексті синергетичності Європейського Союзу / Н.М. Грущинська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 15. – С. 81-85.

39.Гутів Г.Г. Державне регулювання експорту продукції машинобудівної галузі / Г.Г. Гутів // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – № 5. – С. 10-12.

40.Даниленко В.А. Синергетичний підхід в дослідженні стійкості економічних систем / В.А. Даниленко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2009. – Вип. 20. – С. 257-265.

41.Данилишин Б.М. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи: [Монографія] / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 308 с.

42.Дзюблюк О.В. Ефективність монетарного впливу центрального банку на кредитне стимулювання розвитку виробництва [Текст] / О.В. Дзюблюк, Г.М. Забчук // Фінанси України. – 2012. – № 7. – С. 17-27.

43.Дикань В.В. Державне регулювання розвитку машинобудування України / В. В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 42. – С. 213-217.

44.Дикань В.В. Забезпечення розвитку машинобудівного комплексу України в умовах створення промислово-логістичної системи: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / В.В. Дикань; Харків. нац. ун-т ім. ВН. Каразіна. – Харків, 2014. – 37 с.

45.Дикань В.В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку машинобудівного комплексу України / В.В. Дикань // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 3. – С. 85-90.

46. Ділові очікування підприємств України за III квартал 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=37944604>

47. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. – 704 с.

48. Єфіменко Н.А. Системні підходи формування процесів відновлення підприємств машинобудівного комплексу як виду промислової діяльності / Н.А. Єфіменко // Вісник ЖДТУ. – 2007. – № 1 (39). – С. 276–280.

49. Жиленко С.М. Управління державним боргом як складова системи антикризового регулювання економіки / С.М. Жиленко // Часопис економічних реформ. – 2014. – № 2. – С. 39–45.

50. Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004 № 1676-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>.

51. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

52. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» від 07.02.2002 р. № 3023-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3023-14>.

53. Захарчук С.С. Фінансова криза – проблема глобалізації [Електронний ресурс] / С.С. Захарчук // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2010_2_23.pdf

54. Зуб А.Т. Антикризисное управление : учеб. пособие для студентов вузов / А.Т. Зуб. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 319 с.

55. Зульпукаров М.-Г.М. Определение момента и типа предстоящей бифуркации по нарастанию шума в сложной системе / Зульпукаров М.-Г.М., Малинецкий Г.Г., Подлазов А.В. // Известия ТРТУ. Тематический выпуск. Перспективные системы и задачи управления. – Таганрог : ТРТУ, 2006. – № 3 (58). – С. 92–100.

56. Індекс інвестиційної привабливості. – Європейська Бізнес Асоціація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>

57. Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів : навч. посіб. / О.М. Томашевський, Г.Г. Цигелик, М.Б. Вітер, В.І. Дудук. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.

58.Іовчева Л.І. Вдосконалення концептуального підходу до механізму розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи / Л.І. Іовчева // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. III Міжнар. наук. – практ. конф. (10-12 грудн. 2015р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2015. – С. 207-209.

59.Іовчева Л.І. Методи та методики діагностики виробничо-економічного стану машинобудівної галузі / Л.І. Іовчева // Dezvoltare asistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global: tez. conf. științ. internaț. (29 Februarie. 2016, Chișinău). – Chișinău : Universitate de stat din Moldova, 2016. – Partea a doua. – P. 48-50.

60.Іовчева Л.І. Методичний підхід до визначення рівня виробничо-економічної кризи у машинобудуванні України / Л.І. Іовчева // Держава та регіони : науково-виробничий журнал Класичного приватного університету. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – № 1 (88). – С. 14-17. – (Серія «Економіка та підприємництво»).

61.Іовчева Л.І. Проблеми розвитку машинобудівних підприємств в умовах виробничо-економічної кризи: екзогенні фактори впливу / Л.І. Іовчева // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – Кременчук: КрНУ, 2015. – Випуск 5 (94). – С. 155 – 161.

62.Іовчева Л.І. Теоретичні аспекти виникнення та розвитку кризи в процесі функціонування підприємства / Л.І. Іовчева // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії: зб. наук. праць. – 2014. – № 4 (16 Е). – С. 199-204.

63.Каминський П.Д. Удосконалення механізму сталого розвитку промислового підприємства в умовах нестабільної кон'юнктури: автореф. дис...кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами. – Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Донецьк, 2004. – 20 с.

64.Клаузиус Р. Механическая теория тепла / Р. Клаузиус // Второе начало термодинамики : сборник / под ред. А.К. Тимирязева. – Изд. 2-е. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 312 с.

65.Клименко Л.П. Системи технологій: Навчальний посібник / Л.П. Клименко, С.М. Соловійов, Г.Л. Норд. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2007. – 600 с.

66.Клименюк М.М. Виробничі відносини як фактор подолання економічної кризи / М.М. Клименюк, А.М.Безус // Наук. вісник АМУ. 36.наук.праць, серія «Економіка». – Вип. 8. – 2010. – С. 5.

67.Ковалевський В.В. Розміщення продуктивних сил: Підручник / В.В. Ковалевський. – К. : Знання, 2003. – 546 с.

68. Козик В.В. Базові положення теорії кризового стану підприємства / В.В. Козик, О.Б. Андрушко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 611. – С. 13-19.

69.Колесникова Т.А. Основные понятия и принципы синергетики социально-экономических систем / Т.А. Колесникова. – М. : Физматлит, 2004. – С. 482-495.

70.Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : монографія / ред.: М.О. Кизим, О.М. Тищенко; НАН України, Н.-д. центр індустр. пробл. розв. – Харків : ІНЖЕК, 2013. – 342 с. – укр.

71.Кононенко І.В. Управління розвитком підприємства: навч. посібник [Текст] / І.В. Кононенко. – Х. : НТУ «ХПІ», 2001. – 134 с.

72.Концепція Державної цільової економічної програми розвитку легкового автомобілебудування на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 січня 2014 р. № 25-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/25>. – 2014.

73.Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 603-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>.

74.Корецький О.М. Податкова політика в системі державного регулювання економіки / О.М. Корецький // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2012. – Вип. 4. – С. 206-211.

75.Короткий Ю.В. Машинобудівна промисловість України: здобутки та перспективи / Ю.В. Короткий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. – Випуск 11. – С. 117-120.

76.Коршунова Г.С. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: методологічний аспект: автореф. дис... кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Донецький національ-

ний університет Міністерства освіти і науки України, Донецьк, 2009. – 20 с.

77.Краткий экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна.- М.: Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.

78.Кревенс Д.В. Стратегический маркетинг / Д.В. Кревенс. – М.: «Вильямс», 2008. – 512 с.

79.Кривов'язюк І.В. Впровадження інноваційної моделі високо-технологічної економіки України / І.В. Кривов'язюк, Ю.В. Волинчук, І.М. Пушкарчук // Економічний форум. – 2017. – № 2. – С. 111-119.

80.Кривов'язюк І. В. Діагностика фінансово-господарської діяльності промислового підприємства: монографія / І.В. Кривов'язюк, Я.О. Кость. – Донецьк-Луцьк: Волиньполіграф, 2012. – 200 с.

81.Кривов'язюк І.В. Дослідження розвитку машинобудівного комплексу України / І. В. Кривов'язюк, Л. В. Кривовязюк // Економіст. – 2012. – № 7. – С. 68-72.

82.Кривов'язюк І.В. Інноваційна економіка : навчальний посібник / І.В. Кривов'язюк. – Київ : Кондор-Видавництво, 2016. – 384 с.

83.Кривов'язюк І.В. Концепт створення регіональних студій підприємницької майстерності / І.В. Кривов'язюк // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). Частина IV. – С. 698-700.

84.Кривов'язюк І.В. Об'єктивні закономірності та теоретичні засади створення регіональних студій підприємницької майстерності в умовах децентралізації економіки [Електронний ресурс] / І.В. Кривов'язюк // Ефективна економіка. – 2017. – № 3. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5480>.

85.Кривов'язюк І.В. Підприємство в умовах ринку: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / І.В. Кривов'язюк. – К. : Кондор, 2009. – 840 с.

86.Кривов'язюк І.В. Регіональні особливості галузевої структури та розміщення машинобудівного комплексу України / І.В. Кривов'язюк, Л.В. Кривовязюк // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 9 (35). Ч 1. Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. – Луцьк, 2012. – С. 213-229.

87.Кривов'язюк І.В. Тенденції розвитку промислового комплексу України на початку III тисячоліття / І.В. Кривов'язюк // Економіка та держава. – 2012. – № 12. – С. 14-17.

88.Кривов'язюк І.В. Теоретичні засади розвитку підприємницького середовища в умовах децентралізації економіки /

І.В. Кривов'язюк, Н.В. Кухарук // Економічний форум. – 2017. – № 3. – С. 51-56.

89.Кривов'язюк І.В. Управління стратегічними можливостями машинобудівних підприємств : монографія / І.В. Кривов'язюк, Р.М. Стрільчук. – Рівне: Волин. обереги, 2016. – 280 с.

90.Кривов'язюк І.В. Функціонування та розвиток підприємств в умовах кризи: системно-аналітичний підхід : монографія / І.В. Кривов'язюк. – Луцьк: Волиньполіграф, 2012. – 392 с.

91.Кузьменко Л.М. Старопромислові регіони України: інституціональні особливості розвитку / Л.М. Кузьменко, М.О. Солдак // Управління економікою: теорія та практика. – 2011. – № 2011. – С. 9-25.

92.Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с франц. / Под общ. ред. Н.И. Хрустальной. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.

93.Куриленко Т.В. Розміщення продуктивних сил: Конспект лекцій / Т.В. Куриленко – К. : КНЕУ, 2006.

94.Кушнір С.О. Синергетичний ефект інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств / С.О. Кушнір // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 242-247.

95. Левкоев Ф.С. Промышленно-торговые кризисы / Ф.С. Левкоев. – С-Пб.: Изд. журн. «Коммерческий деятель», 1911. – 35 с.

96.Лежетьокова В.Г. Розвиток державного антикризового регулювання щодо санаційної реструктуризації електроенергетики: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 / В.Г. Лежетьокова ; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 19 с.

97.Лепьохіна О.В. Сучасний стан вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / О.В. Лепьохіна, С.В. Білоусова // Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 2. – С. 374-381.

98.Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К., 2000. – 390 с.

99.Мазуренок О. Р. Особливості формування законодавчо-нормативної бази розвитку сектору машинобудування (на прикладі автопрому) / О.Р. Мазуренок // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. – 2012. – № 2. – С. 105-115.

100.Маковоз О.В. Антикризове регулювання як ефективний вплив держави на розвиток економіки / О.В. Маковоз, А.С. Глазкова,

Є.О. Кириченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 45. – С. 21-25.

101. Манойленко О.В. Антикризове управління у корпоративному секторі економіки: автореф. дис. .. д-ра екон. наук : 08.00.03 / О.В. Манойленко. Н.-д. центр індустр. пробл. розв. НАН України. – Х., 2010. – 35 с.

102. Масляк П.О. Машинобудування, його структура та географія основних галузей / Географія / П.О. Масляк та ін. – К., 1998. – 448 с.

103. Машинобудування. Інформаційний портал [Електронний ресурс] // <http://uk.wikipedia.org/wiki/Машинобудування>.

104. Машинобудування. Інформаційний портал [Електронний ресурс] // <http://economic.lviv.ua/faktori-ekonom-ki/suchasne-mashinobuduvannya-u-sv-tov-y-ekonom-ts.html>.

105. Мельник Л.М. Діагностика сучасного стану машинобудівної галузі України у контексті переходу до сталого розвитку / Л.М. Мельник // Інноваційна економіка. – 2016. – № 3-4. – С. 10-15.

106. Мельник О.Г. Механізм фінансування інноваційного розвитку машинобудівних підприємств: автореф. дис...кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами. – Європейський університет, Київ, 2010. – 20 с.

107. Менеджмент для магистров: учеб. пособие /под. ред. А.А. Епифанова, С.Н. Козьменко. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 762 с.

108. Методологічні положення з організації проведення обстежень ділової активності підприємств промисловості, будівництва, роздрібною торгівлі, послуг, транспорту та сільського господарства: наказ Державної служби статистики України № 38 від 08.02.2013 р. – К.: НТК, 2013. – 42 с.

109. Мехович С.А. Розвиток підприємств машинобудівного комплексу на основі кластерного підходу / С.А. Мехович, І.В. Пахомова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Сер. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2014. – № 32. – С. 166-169.

110. Мировой финансовый кризис и экономическая безопасность России: анализ, проблемы и перспективы / [В.С. Аксенов и др.] – Москва : Экономика, 2010. – 205 с.

111. Мігай Н.Б. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу машинобудівних підприємств: автореф. дис...кандидата еконо-

мічних наук за спеціальністю 08.00.04. – Економіка та управління підприємствами (машинобудівної галузі). – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2007. – 20 с.

112. Мних О.Б. Пошук нових векторів розвитку бізнесу для українських машинобудівних підприємств в умовах кризи / О.Б. Мних // Збірник наукових праць «Управління розвитком». – ХНЕУ. – 2015. – № 2. – С. 54-60.

113. Момотюк Л.Є. Теоретичні підходи до статистичної оцінки фінансової стабільності держави / Л. Момотюк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 4. – С. 94-99.

114. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження: монографія [Текст] / С.В. Мочерний. – Львів: Світ, 2001. – 415 с.

115. Мушников О.О. Механізм управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств / О.О. Мушников // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 45. – С. 184-188.

116. Мушнікова С.А. Управління фінансово-господарською діяльністю підприємств в умовах фінансової кризи // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2014. – № 3 (27). – С. 23-32.

117. Мягкова О.В. Державне антикризове регулювання розвитку машинобудування України: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / О.В. Мягкова ; НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2009. – 21 с.

118. Набок Є.В. Аналіз особливостей розвитку машинобудівної галузі України / Є. В. Набок // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 139-144.

119. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 27.02.2015 № 171 «Про структуру апарату Міністерства економічного розвитку і торгівлі України» (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME150113.html

120. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 257 с.

121. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 314 с.

122. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск І.В. Калачова. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.

123. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск І.В. Калачова. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 347 с.

124. Наумова М.М. Синтез гнучких механізмів управління потенціалом у виробничому менеджменті економічних систем: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.02. – Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України. – Донецьк, 2001. – 20 с.

125. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2009-2015 роках [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

126. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – Издание 4-е, доп. – М.: ИТИ Технологии, 2006. – 944 с.

127. Олешко А. Генезис антикризового регулювання економіки України/А.Олешко//Ефективна економіка. – 2012. – №7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/or=1253>

128. Осипов Ю.М. Курс философии хозяйства: учеб. пособие / Ю.М. Осипов. – М. : Экономистъ, 2005. – 320 с.

129. Основні показники роботи підприємств машинобудування у 2013 та 2015 роках [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

130. Остапишин Т.П. Економічні кризи: сутність, періодичність виникнення, тривалість і стадії їх перебігу / Т.П. Остапишин, О.Г. Коптюх // Фінанси, облік і аудит. 2013. Випуск 1 (21). – С. 113-120.

131. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Ел. Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

132. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>

133. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Підручник / М.М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 2008. – 416 с.

134. Паліга Н.Б. Механізми реалізації антикризової політики держави в будівельній галузі: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 / Н.Б. Паліга ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
135. Перетятко А.В. Машинобудівний комплекс: проблеми управління економічною стабільністю та шляхи їх вирішення / А.В. Перетятко, Г.К. Яловий // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2013. – № 10. – С. 167-173.
136. Поважний О.С. Стратегія державного управління структурно-інноваційним розвитком територіальних утворень: інституційний аспект / О.С. Поважний, І.В. Шкрабак // Прометей. – 2013. – № 1. – С. 16-21.
137. Поведінкові аспекти реалізації соціальних функцій у сучасному українському бізнесі: монографія / О.В. Мороз, Н.П. Карачина, В.М. Семцов, Л.М. Несен, І.В. Гребеньок, Г.С. Кукель, О.Ю. Федоришина, Н.Ф. Мандзюк. – Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2014. – 244 с.
138. Погребняк А.Ю. Стан машинобудівних підприємств в умовах післякризового відновлення / А.Ю. Погребняк ; Національний технічний університет України «КПІ» // Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління : міжнар. наук.-практ. конф., 2-5 квітня 2013 року : зб. праць. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – С. 69.
139. Попова А.О. Сучасний стан, проблеми та напрями розвитку машинобудування в фінансово-економічному механізмі України / А.О. Попова // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2015. – № 1. – С. 54-61.
140. Портер Е.М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов/ Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
141. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2014 року № 94 «Про реорганізацію Міністерства промислової політики». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/94-2014-%D0%BF>
142. Пріоритети та важелі державної політики підтримки інноваційного розвитку машинобудівної промисловості України: Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1273>
143. Про Концепцію державної промислової політики : Указ Президента України від 12.02.2003 р. № 102/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/102/2003>.

144. Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу : Закон України від 06.11.2012 р. № 5478-VI, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3023-14>.
145. Прокопюк А. Галузеві структурні зрушення як чинник економічного зростання регіону / А. Прокопюк // Регіональна економіка. – 2016. – № 3. – С. 55-62.
146. Промисловість України 2016: стан та перспективи: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2017. – 200 с.
147. Проноза П.В. Моделювання розвитку кризових процесів в реальному секторі економіки України / П.В. Проноза // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 7-15.
148. Проноза П. В. Патоекономіка: сутність, особенности, гипотезы / П. В. Проноза // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 7-13.
149. Проноза П.В. Теория и практика раннего распознавания кризисных процессов в экономике / П.В. Проноза // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2. – С. 198-209.
150. Пропозиції до плану першочергових дій з розвитку промисловості України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Київ : Український інститут майбутнього, 2017. – 84 с.
151. Пуліна Т.В. Аналіз інноваційної активності машинобудівного комплексу Запорізького регіону / Т.В. Пуліна, О.В. Коротунова, К.В. Атаманюк // Економічний простір: зб. наук. праць. – № 114. – Дніпро: ПДАБА, 2016. – С. 127–139.
152. Пуша М.С. Кризи в економіці, їх види, сутність та наслідки / М.С. Пуша // Управління розвитком. – 2013. – № 23. – С. 160-164.
153. Равлик Н.В. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках / Н.В. Равлик // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1 (13). – С. 34-46.
154. Райчева Л.І. Організаційні засади впровадження механізму розвитку машинобудівної галузі в умовах виробничо-економічної кризи / Л.І. Райчева // Вісник Східноукраїнського університету імені Володимира Даля: наук. журн. – Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2016. – № 3 (227). – С. 65-69.
155. Райчева Л.І. Формалізація елементів механізму розвитку машинобудівної галузі в умовах виробничо-економічної кризи /

Л.І. Райчева // Бізнес-Інформ . – Харків : ІНЖЕК, 2016. – № 10. – С. 288–292.

156. Рекова Н.Ю. Інструменти регулювання інвестиційної діяльності в рамках податкової політики / Н.Ю. Рекова, Г.О. Талан // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 1-2(2). – С. 12-15.

157. Рекова Н.Ю. Економіко-математичне моделювання впливу інвестиційного податкового кредиту на інвестиційну діяльність суб'єктів економічних відносин / Н.Ю. Рекова, О.О. Стичінська // Економіка промисловості. – 2012. – № 3-4. – С. 214-227.

158. Рішення Правління Національного банку України від 27 жовтня 2016 року № 372-рш «Про розмір облікової ставки». – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB16157.html

159. Родионов В.Г. Современный социально-экономический кризис как бифуркация нелинейной динамической системы // Креативная экономика. – 2014. – № 12 (96). – С. 3-12.

160. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» від 17 липня 2013 р. № 603-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80#n10>

161. Романенко В.А. Розвиток машинобудування в Україні: системний підхід / В.А. Романенко // Економіка України. – 2013. – № 10(623). – С. 56–66.

162. Саєнко В.Г. Обґрунтування моделі інформаційного забезпечення стійкого економічного розвитку промислового підприємства / В.Г. Саєнко, І.А. Демидова // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2008. – № 3. С. 161-167.

163. Самофалов Ю.Є. Метод визначення моменту деформації взаємозв'язків між заходами підприємства у процесі виходу з кризи / Ю.Є. Самофалов // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – № 1(5). – С. 117-130.

164. Сапа Н.В. Наукові і праксеологічні засади формування механізмів антикризового державного управління в Україні та напрями їх впровадження / Н.В. Сапа // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2012. – Вип. 49. – С. 191-204.

165. Саха Д. Сектор машинобудування в Україні: стратегічні альтернативи і короткострокові заходи з огляду на припинення торгівлі з Росією / Д. Саха, Р. Джуччі, Д. Науменко, А. Ковальчук. –

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Німецька консультативна група. – Берлін-Київ : ІЕД, 2014. – 21 с.

166. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я.А. Жаліло, К.А. Кононенко, В.М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.

167. Ситніченко В. Стратегія розвитку машинобудування на основі системи збалансованих показників / В. Ситніченко // Стандартизація Сертифікація Якість, 2009. – № 1. – С. 39-44.

168. Сінческул І.Л. Трансформація машинобудування України / І.Л. Сінческул, М.І. Ларка // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність : тр. 6-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. студ. та молодих вчених, 20 грудня 2015 р. / ред. П.Г. Перерва, Є.М. Строков, О.М. Гуцан. – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – С. 44-45.

169. Скрипник Н.Є. Удосконалення механізму антикризового управління через інструментарій економічної діагностики: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 / Н.Є. Скрипник; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. – Д., 2008. – 20 с.

170. Смерічевський С.Ф. Особливості сучасних корпоративних структур в українській економіці / С.Ф. Смерічевський, Л.І. Іовчева // Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі: зб. матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 лютого 2016 р., м. Кошице, Словаччина). – Кошице, 2016. – С. 145-148.

171. Смерічевський С.Ф. Концептуальний підхід до механізму розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи / Л.І. Іовчева, С.Ф. Смерічевський // Науковий вісник Херсонського державного університету: журнал. – Херсон: «Гельветика», 2015. – Вип. 15. Ч. 3. – С. 42 – 45 (сер. «Економічні науки»).

172. Смерічевський С.Ф. Ризик-менеджмент машинобудівних підприємств України в сучасних умовах господарювання. Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». – Серія: Державне управління. Запоріжжя. – 2015. – № 4(52). – С. 38-44

173. Смерічевський С.Ф. Сучасний інструментарій фінансової підтримки технологічної бази підприємств машинобудування / С.Ф. Смерічевський // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2015. – № 4. – С. 48-55.

174. Смерічевський С.Ф. Сучасний підхід до управління ризиками логістичних систем машинобудівних підприємств / Науково-

практичний журнал Причорноморські економічні студії. Вип. 7. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, приватна установа. – Одеса: Видавництво «Гельветика». – С. 158-162.

175. Соловійов К.Д. Розвиток підприємств машинобудівного комплексу України / К.Д. Соловійов, Г.Є. Рябик // Економіка і менеджмент 2016: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 квіт. 2016 р. : у 9 т. Том 8. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2016. – С. 59-62.

176. Сотникова Г.І. Аналіз фінансового стану та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України / Г.І. Сотникова // Управління розвитком. – 2014. – № 9. – С. 93-95.

177. Соціально-економічний потенціал стійкого розвитку : підручник / Л.Г. Мельник, Л. Хенс ; під ред. проф. Мельника Л.Г. (Україна) и проф. Хенса Л. (Бельгія) – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 1120 с.

178. Стадник В.В. Проблеми інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств / В.В. Стадник, Т.А. Поліщук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 3(1). – С. 131-136.

179. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік. Аналітична довідка / Український інститут науково-технічної і економічної інформації МОН України. – К., 2016. – 199 с.

180. Степанюк І.А. Визначення та класифікація кризових явищ / І. Степанюк, Т. Назарчук // Наука й економіка. – 2007. – № 3(7). – С. 81-88.

181. Стратегія розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 27.12.2008 р. № 1656-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1656-2008-p>.

182. Стратегія розвитку суднобудування на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.05.2009 р. № 581-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/581-2009-p>.

183. Тарангул Л. Л. Розміщення продуктивних сил: навчальний посібник / Л. Л. Тарангул, І. О. Горленко, Г. І. Євтушенко. – К., 2000.

184. Тарасенко Ю.В. Криза як невід’ємна частина у діяльності соціально-економічної системи / Ю.В. Тарасенко, З.В. Григорова // Технологія і техніка друкарства. – 2010. – Вип. 1. – С. 185-191.

185. Теорія катастроф [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_катастроф

186. Тищенко А.Н. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса / А.Н. Тищенко, Ю.Б. Иванов, Н.А. Кизим, Е.В. Ревенко, Т.М. Чечетова-Терашвили. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2007. – С. 256.

187. Тищенко О.М. Фінансово-економічна криза та можливості подальшого розвитку коксохімічних підприємств України / О.М. Тищенко, І.М. Волик, Н.В. Белікова // Економіка промисловості. – 2009. – № 2. – С. 67-73.

188. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2009-2015 роках [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

189. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент: Искусство разработки и реализации стратегии: Учеб. для вузов: Пер. с англ. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 578 с.

190. Топій І.І. Теоретичний підхід до трактування поняття «криза» та виокремлення притаманних їй особливостей / І.І. Топій, І.Ю. Кондрат // Економічний простір. – 2013. – № 71. – С. 84-91.

191. Туган-Барановский М.И. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. / М.И. Туган-Барановский. – Петроград, 1923. – 153 с.

192. Тютюнник І.В. Аналіз сучасного стану машинобудівної галузі України / І.В. Тютюнник, В.А. Міщенко // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2015. – № 28 (1137). – С. 109-113.

193. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

194. Уманець Т.В. Галузева структура промисловості України з урахуванням векторів розвитку глобальної економіки / Т.В. Уманець, О.В. Дарієнко // Development strategy of science and education: collection of scientific articles. – Fidelite editions, Namur, Belgique, 2017. – С. 58-63.

195. Унковська Т.Є. Макроекономічне моделювання: сучасні виклики і перспективи розвитку / Т.Є. Унковська // Економічна теорія. – 2013. – № 1. – С. 43-60.

196. Федоренко І.А. Механізм державного регулювання та планування залучення інвестицій: автореф. дис. на здобуття наукового

ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.02.03. – Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2002. – 20 с.

197. Філюк Г.М. Стратегія зниження рівня монополізації української економіки як основа підвищення рівня її конкурентоспроможності / Г.М. Філюк // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 березня 2015 р. – К., 2015. – С. 7-12

198. Хаберлер Г. Процветание и депресия: Теоретический анализ циклических колебаний / Готфрид Хаберлер; пер. с англ. О.Г. Клесмент, И.М. Осадчей, Р.Х. Хафизовой. – [Вып. 3]. – Челябинск : Социум, 2008. – 412 с.

199. Хан Т.Ф. Організаційно-економічне забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів на прикладі машинобудівних підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 [Електронний ресурс] / Тетяна Феліксівна Хан; наук. керівник Матросов О.Д.; Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. – Харків, 2016. – 207 с.

200. Хаустова В.Є. Нормативно-правова база державної підтримки розвитку промисловості України / В.Є. Хаустова // Проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 149-167.

201. Хвесик М.А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, П.П. Пастушенко – К. : Кондор, 2009. – 344 с.

202. Чайка Ю.М. Галузеві трансформації економіки України / Ю.М. Чайка // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2013. – № 4. – С. 21-25.

203. Чукурна О.П. Напрямки розвитку машинобудівної галузі в контексті неоіндустріалізації / О.П. Чукурна // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2014. – № 11. – С. 177-184.

204. Чучіна І.М. Інноваційний потенціал сучасних машинобудівних підприємств та його вплив на інвестиційну привабливість / І.М. Чучіна, І.В. Мовчан // Економіка і регіон. – 2011. – № 3. – С. 143-146.

205. Шандова Н.В. Сценарний підхід до визначення напрямків розвитку підприємства / Н.В. Шандова // Вісник ЖДТУ. – 2017. – № 1 (79). – С. 165-169.

206. Шиян А.А. Моделювання ефективності управлінських процесів на машинобудівних підприємствах методами теорії катастроф / А.А. Шиян, М.В. Гробко // Логістика. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2008. – С. 787-791.

207. Шкрабак І.В. Напрями удосконалення стратегії державного управління структурно-інноваційним розвитком територіальних утворень / І. В. Шкрабак // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія : Економіка. – 2013. – Т. 14, Вип. 263. – С. 311-318.
208. Шкуркіна В.М. Методологічні засади менеджменту соціокультурної діяльності / В. М. Шкуркіна // Вісник ХДАК. – 2010. – Вип. 29. – С. 226-235.
209. Шубін О.О. Управління розвитком підприємства на засадах економічної динаміки / О.О. Шубін, К.О. Іванчук // Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 28 березня 2014 р. – К., 2014. . – С. 76-78.
210. Ярошенко І.В. Економічна криза 2014 р. в Україні та анти-кризова податкова політика / І. В. Ярошенко, О. В. Костяна // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 318-323.
211. Яценко Г. Моделювання трансмісії кризових явищ в економіці України / Г. Яценко // Економіст. – 2014. – № 3. – С. 51-56.
212. Cell-Mann M. The Quark and the Jaguar. Advantures in the Simple and the Complex / M Cell-Mann. – London, 1995.
213. Craig A. Giffi, Michelle Drew Rodriguez, Bharath Gangula, Aleda V. Roth, Tim Hanley. Global Manufacturing Competitiveness Index 2016. – London : The Creative Studio at Deloitte, 2017. – 89 p.
214. Prigogine I. The Die is not Cast / I. Prigogine // Futures. Bulletin of the World Futures Studies Federation. – 2000. – Vol. 25. – № 4. – P. 17-19.
215. Rosenthal and B. Pijnenburg (eds). Crisis Management and Decision Making: Simulation oriented scenarios. – Dordrechf: Kluwer, 1991. – P. 1–6.
216. The Global Competitiveness Report 2006-2007; 2007-2008; 2008-2009; 2009-2010; 2010-2011; 2011-2012; 2012-2013; 2013-2014. – World Economic Forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org.
217. The Global Competitiveness Report 2014-2015. World Economic Forum [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015>.
218. United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>.